

Prefață

În istoria omenirii, în general, și cea judiciară, în special, „procesele credinței” ocupă un loc aparte, datorită semnificațiilor și implicațiilor acestora pentru devenirea social-spirituală a omului. Dacă, în genere, procesele „sunt oglinda societății și a destinelor individuale” (J. Verges), cele de o asemenea natură merg mult mai departe. Din toate timpurile, așa cum remarca A. Damien, ex-batonierul Baroului din Paris și Președintele Institutului Franței, cei care au pretins modificarea ordinii politice și/ori sociale în numele unui adevăr religios – ai cărui depozitari erau ori pretindeau a fi – au amenințat ordinea tradițională, fiind tratați ca atare. Cel mai important dintre ele, procesul lui Iisus rămâne capital pentru înseși istoria umanității; pentru credincioși, el deschide calea mântuirii, iar pentru ateii și lumea juridică, Hristos a devenit prototipul condamnatului nevinovat, simbolul erorii judiciare, întotdeauna posibilă și piatra de încercare dintotdeauna pentru veritabila justiție.

Desfășurat la trei decenii distanță în timp de acesta, procesul lui Pavel, Apostolul neamurilor, continuă și desăvârșește îndelungatul proces al formării creștinismului, început prin judecarea și condamnarea lui Iisus și continuat cu prigonirea și lapidarea primului martir Ștefan și a altor apostoli ori executarea, în urma unei judecăți sumare, a lui Iacob cel Drept, capul Bisericii din Ierusalim. Declanșată în capitala spirituală a Iudeei și a întregii lumi a lui Israel și sfârșită la Roma, capitala lumii antice, judecata lui Pavel semnifică și transformarea creștinismului dintr-o problemă locală, cea a Palestinei și religiei sale, într-una a

întregului imperiu, deschizându-i-se astfel perspectiva universalității. Oricum, ca și în cazul lui Iisus, procesul judiciar are un rol determinant în împlinirea destinului divin stabilit al fiecăruia dintre ei: dacă în cazul primului, acesta a servit pentru condamnarea la moarte spre înviere, referitor la apostol, pe această cale, împlinindu-se voia dumnezeiască, Pavel a ajuns la Roma pentru a îndrepta creștinismul spre biruință.

Iar rolul său în istoria creștinismului rămâne cel conferit global titularilor acestora: de „fundament” pentru noua religie și, respectiv, de „ziditor” al construcției sale. Fără îndoială, dintr-o perspectivă generală, procesul lui Pavel din Tars ne apare ca un complement, o continuare și urmare firească, de împlinire a semnificațiilor celui original, fondator și determinant al lui Iisus din Nazaret. Un atare adevăr ne-a permis și chiar impus ca prezentarea conflictului judiciar al Apostolului neamurilor să fie realizată în contextul prigonirii acerbe care a marcat existența primelor trei generații de adepți ai lui Iisus, fondatoare a noii religii, creștinismul, care a luat as fel naștere și avea să marcheze plenar istoria umanității.

Începând cu Friedrich Nietzsche (1844-1900), o serie de gânditori au încercat să acrediteze ideea că Saul din Tars, devenit în urma convertirii Pavel, Apostolul Neamurilor, ar fi principalul responsabil pentru fractura intervenită între adepții lui Iisus și lumea iudaică a Antichității, iar creștinismul ar fi fost de la originea sa purtătorul unui mesaj negativ față de evrei.

Într-o remarcabilă lucrare publicată recent Joseph Ratzinger (Papa Benedict al XVI-lea), combate o asemenea perspectivă demonstrând pornind de la Vechiul Testament, că linia de fractură dintre Iisus și farisei nu a avut loc pe tema Legii, ci în problema centrală a Templului, iar că Hristos departe de a dori să rupă cu evreii se situa în continuitatea lui Ieremia, marele profet care a prezis exilul iudeilor la Babilon.

Episodul-cheie îl reprezintă în această privință momentul în care Iisus alungă negustorii din Templu, a doua zi după sărbătoarea Ramurilor, zicând „Casa Mea casă de rugăciune se va chema pentru toate neamurile”? Voi însă ați făcut din ea peșteră de tâlhari” (Marcu 11, 17). Ori, aceste cuvinte sunt cele rostite de Ieremia, care a adăugat și un mesaj din partea lui Dumnezeu: „Părăsit-am casa Mea și moștenirea Mea am lăsat-o” (12, 7). Iisus anunță același lucru: „Iată, casa voastră vi se lasă pustie” (Matei 23, 38). Dumnezeu aplecat. Templul nu mai este locul unde rezidă Numele Său. Așa cum remarcă actualul Papă, Iisus însuși a luat locul Templului; el este, astfel, noul Templu. Aceasta explică divergența profundă ce separă de la Paște pe evreii creștini de evreii farisei. Creștinismul s-a născut, conchide J. Ratzinger, cu mult înainte de distrugerea Templului (din anul 70 e.n.), fiind convins că rolul acestuia se încheiase. Marea luptă a Apostolului Pavel pentru edificarea Bisericii Neamurilor, a creștinismului „eliberat de Lege”, nu se referă la Templu. Controversa lui cu diferite grupări de iudeo-creștini s-a purtat în jurul obiceiurilor fundamentale, prin care se exprima identitatea evreiască: circumcizia, sabatul, prescripțiile alimentare și normele privind purul și impurul. Așa cum remarca suveranul pontif, în timp ce problema necesității acestor „obiceiuri” pentru mântuire a declanșat o confruntare dramatică, inclusiv printre creștini-confruntare care, în cele din urmă, a condus la arestarea Apostolului la Ierusalim – în mod straniu, nu întâlnim nicio urmă a unui conflict referitor la Templu și la necesitatea sacrificiilor sale, și aceasta în ciuda faptului că, potrivit Faptelor Apostolilor, „încă și mulțime de preoți se supuneau credinței” (6, 7). Totuși, Pavel nu a neglijat complet această problemă; dimpotrivă, în centrul învățaturii sale se află mesajul că, în

Crucea lui Hristos, toate sacrificiile se împlinesc, că aceasta a desăvârșit scopul tuturor sacrificiilor – izbăvirea – și că, as fel, Iisus însuși a luat locul Templului. El este acum noul Templu.

Dacă în privința procesului judiciarul lui Iisus au fost publicate până acum peste 500 de lucrări monografice, în privința celui al lui Pavel, literatura pe subiect este mult mai săracă, aproape inexistentă.

Episodul prigonirii din perioada anilor 58-60 este văzut mai ales ca o etapă itinerantă a drumului spre Roma al apostolului și tratat ca atare. Așadar, cel puțin pentru limba română, cartea de față este o lucrare de pionierat, iar adăugarea sa pe lista puținelor demersuri de acest gen rămâne deplina noastră satisfacție.

Mircea Duțu

CAPITOLUL I

Izvoare

Pentru problematica procesului creștinismului și nu în ultimul rând cel al lui Pavel avem puține surse de informație. Importantă rămâne, din acest punct de vedere, opera evanghelistului Luca, Epistolele Apostolului însuși și unele izvoare istorice.

Considerat potrivit tradiției a fi fost de profesie medic și un apropiat al apostolului Pavel, Luca este și „singurul autor vechi care a prezentat o mișcare religioasă prin intermediul unei opere istorice” (D. Marguerat), primul „istoric al creștinismului”. Textul elaborat de acestea ne-a parvenit în două bucăți. Se pare că impozanta povestire a lui Luca, formată, în total, din 52 de capitole, nu a putut, din cauza lungimii sale, să fie copiată pe același rulou (sul). Atunci se scria pe foi de papirus lipite cap la cap, formându-se astfel o lungă panglică înfășurată. A trebuit ca, pentru cel de-al doilea tom al cărții, respectiv *Faptele Apostolilor*, să înceapă un nou rulou, iar momentul a fost ales cu grijă. Cele două lucrări atribuite lui Luca, o *Evanghelie* ce-i poartă numele și *Faptele Sfinților Apostoli* reprezintă surse (teologice) reprezentative pentru istoria creștinismului în general, și a proceselor judiciare ale primilor creștini în special. La momentul în care s-a constituit *Noul Testament*, un secol mai târziu, primul tom – *Evanghelia*

după Luca – a fost regrupat cu celelalte evanghelii – după Matei, Marcu și Ioan – și *Faptele...* au rămas separate. Cei în drept ezitau asupra locului pe care să i-l confere în lista cărților biblice. Ele au fost fie alăturate epistolelor pastorale, fie plasate între evanghelii și Epistolele către romani ale apostolului Pavel. Acest din urmă plasament a sfârșit prin a se impune: *Faptele...* relatează ceea ce s-a întâmplat după Iisus și se termină cu povestea misiunii lui Pavel, ceea ce face o introducere adecvată pentru epistolele pauliene.

După secolul al IV-lea, Noul Testament se prezintă astfel: *Faptele Apostolilor* fac legătura între Evanghelii și Epistolele apostolului neamurilor, legând astfel pe Iisus de Pavel. Pretenția autorului de a face operă de istoric este cunoscută din chiar autoprezentarea pe care o face în *Cuvântul începător*. Fapt unic în literatura evanghelică, Luca se explică: „Cuvântul cel dintâi l-am făcut o, Teofile, despre toate cele ce a început Iisus a face și a învăța.” (Fapte 1,1). Modul în care se poziționează Luca este tipic pentru postura de istoric: el prezintă evenimentele de la distanță. Luca recunoaște, deci, că nu este un martor ocular a ceea ce va nara și nici printre primii care o face; poziția sa este cea a unui scriitor de a treia generație după evenimente, nici contemporan și nici primul cronicar. Din punct de vedere al momentului redactării textului, acesta se plasează după distrugerea Templului din Ierusalim, survenită în 70 d.Hr., asediul orașului fiind anunțat (Luca 19,43). Așadar, lucrările sale – *Evanghelia* și *Faptele...* – pot fi datate între 80 și 90, și alte indicii confirmând aceasta: sfârșitul veacurilor nu mai este așteptat ca și cum ar urma să vină în scurt timp, iar organizarea Bisericilor este apropiată de imaginea prezentată pentru aceeași epocă de epistolele pastorale.

Sursele istorice care vorbesc despre Iisus și adepții săi în perioada vieții și activității lui Pavel evocă fie o revoltă, fie o

judecată în fața tribunalului, soldată cu condamnări la moarte. Astfel, Suetoniu relatează că, sub domnia lui Claudiu (41-54 e.n.), evreii din Roma erau într-o stare permanentă de revoltă „la instigarea lui Chrestus”, astfel încât împăratul a emis un edict de expulzare a lor: „I-a izgonit pe evrei din Roma, din cauza frecventelor revolte, instigate de Chrestus (*Viața lui Claudiu* 25, 4). Această măsură a fost dispusă efectiv de împărat în anul 41 ori în 49, și ecoul ei îl regăsim și în *Faptele Apostolilor*, cuplul Acvila „de neam din Pont” și Priscilla, soția lui, va fi constrâns să părăsească Roma și să se refugieze în Corint, unde va face cunoștință cu Pavel. Nu știm care a fost amploarea acestei măsuri pentru populația iudaică, care număra aici circa 50.000 de persoane. Același autor nota, de asemenea, că sub domnia lui Nero (54-68), „Creștinii erau puși la cazne, oameni închinați unei superstiții noi și periculoase” (*Viața lui Nero* 16).

Persecuția creștinilor la Roma sub Nero este confirmată și de Tacit, care o leagă de un eveniment precis. În iulie 64, un teribil incendiu care a durat peste o săptămână a afectat aproape trei sferturi din oraș. Potrivit lui Tacit, circulau zvonuri cum că împăratul ar fi fost la originea acestui dezastru. Pentru a pune capăt acestor supoziții supărătoare pentru el, Nero a acuzat creștinii de incendiere și a declanșat procese, urmate de execuții publice extrem de crude, cu rol de exemplaritate și de inhibare. Este posibil ca în aceste împrejurări să fi fost condamnați și executați Petru și/sau Pavel.

Pe lângă datele privind pe Iisus și procesul său judiciar, relatarea lui Tacit aduce informații prețioase și asupra stării mișcării generate de acesta. „Această denumire a lor provine de la Hristos care, sub domnia lui Tiberius, a fost condamnat la moarte de procuratorul Pontius Pilat; reprimată pentru moment, această superstiție detestabilă a ieșit din nou la suprafață, nu

numai în Iudeea, locul nașterii răului, ci chiar și la Roma, unde tot ce-i mai înspăimântător sau mai rușinos pe lume se scurge și se răspândește” (*Annale XV 44,5*).

Pliniu cel Tânăr (61-112 e.n.), un apropiat al împăratului Traian, era guvernatorul provinciei Bitinia, situată în apropierea Bosforului și a Mării Negre. Într-una din scrisorile sale trimise Cezarului, se evocă problemele ridicate de prezența a numeroși creștini în provincia sa. El menționează atitudinea pe care a avut-o până la momentul respectiv și cere instrucțiuni în acest sens. Astfel, anterior, guvernatorul a condamnat și a dispus executarea creștinilor denunțați ca atare și care își recunoșteau credința; dimpotrivă, a pus în libertate pe cei ce venerau statuile zeilor și imaginea împăratului și care blasfemiau pe Hristos. Prin respectiva depeșă, Pliniu cel Tânăr întreba dacă a procedat bine și dacă, în definitiv, creștinii sunt pur și simplu pedepsiți din cauza numelui pe care îl poartă sau a relelor pe care le-ar fi comis. El ar fi dispus, de altfel, în acest sens, o anchetă și nu a găsit nimic cu adevărat de respins în comportamentul lor: „Ei (creștinii) afirmă că toată vina lor, că greșeala lor, este aceea de avea obiceiul de a se reuni într-o anumită zi, înainte de răsăritul soarelui, și să cânte, alternativ, un imn închinat lui Hristos, ca unui zeu, să se angajeze prin jurământ să nu comită nicio crimă, nici să nu fure, să nu tâlhărească sau să comită adulter, să nu-și încalce cuvântul dat și să nu mărturisească fals împotriva cuiva; după ce săvârșesc aceste ritualuri, au obiceiul să se despartă pentru a se reuni ulterior, pentru a mânca, hrana lor fiind, din câte se spune, obișnuită și nevinovată; chiar și la această practică au renunțat... Nu găsesc a fi decât o superstiție nerezonabilă și fără sens” (Scrisori, X, 96, 7.8). Traian i-a răspuns că ar trebui să-i sancționeze doar pe cei care se încapățânează să-și zică creștini.

PAVEL PE DRUMUL DAMASULUI

CAPITOLUL II

Prigonirea discipolilor lui Iisus

*Primele procese. Procesul lui Ștefan, întâiul
Martir. Procesul lui Iacob, „Fratele Domnului”*

După judecarea, condamnarea și crucificarea lui Iisus, adepții săi au fost supuși din partea iudeilor unei prigoniri mergând de la simple vexațiuni, amenințări și calomnii, până la moarte, legal sau nu, trecând prin pedepse corporale, precum cele 39 de lovituri de bici aplicate în sinagogă. Persecuțiile menționate în Epistolele Apostolului Pavel și Faptele Apostolilor pot fi clasate în patru categorii: primele prigoniri împotriva lui Petru și a Apostolilor, condamnarea și uciderea lui Ștefan, primul martir și a eleniștilor, executarea lui Iacob, fiul lui Zebedeu și trimiterea la închisoare a lui Petru ordonată de Agrippa I și diferitele persecuții suportate de Pavel.

Primele prigoniri îndreptate împotriva comunității iudeo-creștină din Ierusalim, mai puțin brutale, par a fi fost inițiate de Marele Preot și de saducheii. Ele au rezultat mai ales din iritarea și îngrijorarea autorităților sacerdotale provocate de o predică bazată pe exaltare mesianică și divinizare a unui „impostor” crucificat de romani. Nimic nu lasă de întrevăzut, de pildă, că

Petru și ceilalți apostoli ar fi manifestat o atitudine critică față de Lege și de Templu pentru care să fi fost pedepsiți.

Judecarea și condamnarea lui Ștefan, primul martir creștin, rămân încă un mister; este posibil, dar nedovedit pe deplin, că acesta să fi fost pedepsit pentru vorbele ori atitudinea lui față de Lege și/sau Templu, considerate drept ofensatoare, Iacob, fiul lui Zebedeu a fost decapitat, fără îndoială, la ordinul lui Agrippa I, regele Iudeei, din motive politice. Mai exact, el a favorizat astfel poziția saducheilor. Lui Pavel, atât iudeii necreștinați, cât și adversarii săi iudeo-creștini, îi reproșau abandonarea anumitor precepte mozaice atunci când a trăit printre păgâno-creștini și interpretarea radicală a rolului Torei în istoria Israelului. Aceste persecuții, mai mult sau mai puțin severe, au fost promovate de Marele Preot și aliații săi din Sinedriu, de regele Agrippa I și de mulțime. Motivele lor au fost de cele mai multe ori de natură religioasă, dar și de ordin politic. Apare în mod clar că judecarea și condamnarea lui Iacob, contrar celei a omonimului fiu al lui Zebedeu, nu poate fi atribuită unui comportament politic considerat răzvrătit. După cum el, spre deosebire de Pavel și poate de Ștefan, nu a proferat vorbe ofensatoare la adresa Legii.

1. Primele prigoniri ale lui Petru și apostolilor

Odată cu pogorârea Duhului Sfânt și în numele acestuia, apostolii au început activitatea de propovăduire a noii învățături și de convertire la ea. Multe minuni și semne se făceau în Ierusalim prin aceștia, „și mare frică îi stăpâna pe toți”. Aderarea la noua credință presupunea pocăirea, botezul fiecăruia în numele lui Iisus